

CSEH PROPAGANDA

Már szinte közkeletűvé vált az a meggyőződés, hogy Magyarország feldarabolása nem kis részben a cseh háborús propaganda számlájára írható. Igaz, hogy az osztrák-magyar birodalomnak meg voltak a maga szervei hibái s külső ellenségei, de még a veszített háború tragikus fordulata sem juttatta volna a monarchiát s különösképpen Magyarországot mai állapotába, ha a cseh tevékenység a nyugati államok vezetőit és közvéleményét meg nem nyeri a maga koncepciója részére.

Ez a háborús cseh propaganda az egész világot átfogta és behálózta. Angliától Uj-Dél-Walesig minden ellenséges és semleges államban megalakultak a bevándorolt csehek egyesületei, amelyek egységes elgondolás és irányítás mellett végezték feladatukat: beszervezték honfitársaikat; az állam vezető köreiben iparkodtak — többnyire a legteljesebb sikerrel — barátokat szerezni törekvéseiknek; előadásokat, vitadélutánokat rendeztek s a legnagyobb mozgékonyással helyezték el az illető ország napilapjaiban, folyóirataiban az ő szemszögükből megírt cikkeket. A Masaryk—Benes-vezérkar nagyjából ugyanezeket a terheket vállalta — világlrelációban.

Ennek a propagandának, mely minél nagyobb rétegeket minél rövidebb idő alatt akart a maga számára megnyerni, természetesen a napi sajtó volt a leghatalmasabb fegyvere. A háborús cseh propaganda elhanyagolta a könyvpropagandát, amelyik hosszadalmasabb, nehézkesebb s nem kecsegtet gyors sikerekkel; e helyett teljes erővel a napilapok és folyóiratok széles tömegekre kiható, gyors eredményeket kínáló nyilvánosságát iparkodott a maga számára biztosítani.

A háború után a propagandatevékenységnek jellege megváltozott. A mozgékony háborús sajtókampány elérte célját: szétrobbantotta a monarchiát. Ezt a destruktív irányú munkát a háború után konstruktív propagandatevékenység váltja fel. A régi szívósság, szorgalom, pontos tervszerűség most már egy pozitív célnak szolgálatába áll s e cél az új államalakulat megismertetése a külfölddel. A céllal együtt változik az eszköz is: a súlypont a napilapokról és folyóiratokról áttolódik a könyvekre, hiszen alapos, hosszú időre kiható eredményeket ilyen úton lehet leginkább elérni. Megindul tehát a könyvkiadás Csehszlovákiáról. A világ minden kultúryelvén száz számsra jelennek meg művek, melyek minden vonatkozásban felvilágosítást adnak az új államról — természetesen kedvező beállításban.

A cseh propaganda e két főtapjáról (és háború előtti „őskoráról“, amikor e tevékenység még nem szervezett) tanulságos képet ad az

a bibliográfiai összeállítás, melyet az állami pénzen fenntartott prágai propaganda kiadvállalat és könyvkereskedés, az „Orbis“ adott „közre a cseh vonatkozású idegennyelvű munkákról. (Publikace o Ceskoslovensku v cizích jazycích. Praha, 1928. Orbis. 144, 2 1.)

A könyvjegyzék az idegen nyelveken megjelenő cseh vonatkozású folyóiratok felsorolásával kezdődik. Első helyen szerepelnek a statisztikai hivatal kiadványai, melyek közül három cseh-francia-német nyelven, kettő cseh-német-francia-angol nyelven, egy cseh és német nyelven, kettő cseh nyelven francia kivonattal jelenik meg. A statisztikai hivatal kiadványain kívül is szép számmal találhatunk az ország területén, vagy azon kívül Csehszlovákiával foglalkozó lapokat, amint azt a következő adatok illusztrálják: francia nyelven Prágában 6 folyóirat jelenik meg (ezek közül 4 hivatalos jellegű), Párizsban 2; angolul Prágában kettő (hivatalos jellegű 1), Londonban 1; németül négy hivatalos és két nem hivatalos jellegű (mind a hat Prágában); olaszul Prágában 1, Rómában 2; bolgáruul Szófiában 2. A cseh eszperantistáknak is van saját lapjuk Prágában.

Füzetünk a folyóiratok felsorolása után rátér a könyvekre. Az anyagot nyelvek szerint osztja fel s ott, ahol ez célszerűnek látszik, tárgyi alcsoportokat is felvesz. Ezen csoportosításon belül a szerzők alfabetikus sorrendjében közli a műveket. Érdekesnek tartottuk, hogy az érdekesebb adatok kiemelése mellett egy kis statisztikát is összeállítsunk a megjelenési idő szempontjából, mert csak ilyen megvilágításban tűnik ki, hogy a háború utáni cseh propaganda milyen óriási haladást mutat fel a megelőző időszakokhoz képest. Ebbe a statisztikába a különlenyomatokat nem vettem fel.

Térjünk át tehát — a füzet sorrendjét megtartva — a francia könyvekre. Hogy a francia közvélemény a csehekkel szemben mindig megértéssel viseltetett, mert bennük a germánság elleni természetes szövetségest látta, az már az ilyen, békeidőből származó címekből is kitetszik: „Un peuple ami de France.“ „Nos frères de Bohémé.“ „Les intérêts français en Bohème.“ S hogy a csehek már jóval a háború előtt ki tudták használni a kedvező konjunktúrákat, arra vonatkozólag csak a következő, 1898-ban (!) Párizsban megjelent Idadványt említem: „La lutte de la Bohémé contre le pangermanisme. Memorandum publié par les deux sociétés tchéques de Paris: la Beseda et le Sokol.“ Hogy a francia körök érdeklődése azidőben mennyire egyoldalúan politikai, azt beszédesen illusztrálják a számok: a békeidőben megjelent 76 kötet közül 37 politikai és történeti jellegű, a cseh szépirodalom francia fordításaira csak 15, egyéb munkákra csak 24 esik. Hogy ez a békebeli könyvtermés még nem tervszerű elgondolás eredménye, arra bizonyosság, hogy Prágában a háború előtt mindössze négy csehtárgyú francia mű jelent meg, ebből is kettő útikönyv.

A háborús cseh propaganda legnagyobb ütőkártyája a Párizsban kéthavonként megjelent folyóirat, a „La nation tchéque“. Könyvjegyzékünkől megtudjuk, hogy első száma már 1915 május 15-én megjelent, utolsó száma 1919 aug. 15-ről datálódik. Szerkesztője kezdetben a híres csehbarát francia professzor, f. Denis, később maga Benes volt. Ez utóbbinak még arra is volt ideje, hogy „Détruisez l'Autriche-

Hongrie“ címmel egy könyvet is adjon ki s így a mindössze 10 kötettel szereplő háborús irodalomból is kivegy a részét.

De az igazi propaganda — amint már fentebb kiemeltük — tulajdonképp csak háború után indul meg. Kiemelkedő terméke ennek a tizenegy kötetre tervezett „Encyclopédie Tchecoslovaque“, melynek eddig három kötete jelent meg, hatalmas lapszámmal, gazdag illusztrációs anyaggal. Ezen kívül 1919-től 1928-ig Párizsban 34, Prágában 90, Brüsszelben 3, Athénben 1, Genfben 3, Hágában 1 franciayelvű munka jelent meg. A szépirodalmi jellegű fordításokat (Párizs: 8, Prága: 5, Genf: 2), valamint a Prágáról és Csehországról szóló útikalauzokat (7, ill. 16) ebbe a számba nem foglaltam bele. Nincs elég terünk, hogy érdekesnél-érdekesebb címeket ragadjunk ki ebből a tömegeből, csak röviden jelezzük, hogy az ősidőktől kezdve a huszita mozgalmakon és a csehszlovák légiók hősi harcain és szibériai anabasisán keresztül a „csehszlovák“ történelem minden mozzanatáról alaposan tájékozódhat a francia közvélemény. De e propagandaanyag igazán nem illethető az egyoldalúság vádjával; az élet minden területére kiterjed itt a figyelem: politika, közigazgatás, vallásügy, közgazdaság, társadalomtudomány, népjólét, irodalomtörténet, művészetek, ethnográfia, oktatásügy, sport, egyszóval minden elképzelhető érdeklődési ág szerepel legalább egy-egy nagyobb szabású munkával. Egy-két könyv jut Magyarországnak is pl. („Les magyars et l'Entente“, vagy „Björnson et Apponyi“), a magyar kisebbségeknek is, sőt egy füzet a bécsi csehszlovákok kisebbségi sérelmeit tárgyalja. A „nagy“ csehszlovákokról több munka is szól, köztük Smetanáról 4, Masarykról 5. Érdekes fordításokat is bőven találhatunk. Comeniusnak 4, Masaryknak 5, Scotus Viatomak 1, Steednek 1 műve van franciára fordítva. Niederle nagy művét L. Léger, a szlávság fáradhatatlan propagátora, fordítja le. Neki méltán hálások lehetnek a csehek. Nem kevesebb, mint 14 hatalmas munka hordja a nevét, mint szerzőt, fordítóét vagy összeállítóét. Mellette a másik nagy szlavofil, E. Denis, jóval elmarad a maga 5 művével. A háború utáni cseh propaganda minden térre kiterjedő figyelmét talán azzal mutathatom be legjellemzőbben, ha felsorolom azon folyóiratokat, amelyek ú. n. csehszlovák különszámot adtak. Ezek a következők: Le Figaro, Journal des Débats, L'Image, L'Illustration économique et financière, Le Temps, Science et Industrie, Revue Internationale de Sociologie, L'Amour de Part, L'Art vivant, Chôses de Théâtre.

Az angliai és amerikai, tehát angol nyelvű termés a franciához képest jóval kisebb. Háború előtt Anglia 29 kötettel (köztük 6 szépirodalmi), Amerika 13 kötettel (2 szépirodalmi) szerepel. Háború alatt Angliában és Amerikában egyaránt 10—10 mű jelent meg. (Benes itt is megírta a maga obligát könyvét „Bohemians case for Independence“ címen, mely a Times későbbi főszerkesztőjének, a délszláv törekvések nagy támogatójának, W. Steednek előszavával 1917-ben jelent meg Londonban.) Nem állhatom meg, hogy egy jellegzetes háborús propaganda-címet minden kommentár nélkül ide ne iktassak: „The Trail of the Hun in Austria-Hungary. A Few Exemples of Austro-Hungarian „kultur“. Published by the Czecho-Slovak Army and Relief Committee (!) of Pittsburgh“.

A háború utáni könyvek száma itt is nagy emelkedést mutat. Anglia 45 művel (közte n szépirodalmi), Amerika 28 művel (10 szépirodalmi), Prága 55 művel szerepel. Változatosságot csak annyiban találunk a francia könyvekkel szemben, hogy itt jó pár kötet foglalkozik Amerikának a cseh „felszabadulási küzdelemben“ játszott szerepével, továbbá az amerikai csehszlovákok életviszonyaival. Érdekes párhuzamot iparkodik keresni a nálunk is ismert egyetemi tanár, Ch. Sarolea, Prágában 1921-ben megjelent munkájában, melynek címe: »President Masaryk and the Spirit of Abraham Lincoln«. Ez különben nem az egyedüli könyv, mely Masarykkal foglalkozik; 3 társa sorakozik melléje. Smetana itt nem oly népszerű, mint Franciaországban, mert csak egy könyvet írtak róla, de a zenei mérleget helyrebillenti az, hogy Dvoraknak 7 műve jelent meg Londonban.

Az érdekesebb fordítások közül a következőket emelhetjük ki: Comenius 3 művét, Masaryk 5 munkáját. A cseh írók közül — úgylátszik — Capek, a RUR szerzője legismertebb Angliában; nem kevesebb, mint 7 könyve van lefordítva. A szlavofil angolok közül nem csökken a szorgalma Scotus Viatomak, aki béke idején elsősorban ásta a monarchia sírját, háború óta pedig az utódállamokat propagálja könyveivel. („The Little-Entente. The Emancipation of South-Eastern Europe. The New Slovakia“). Minden cseh törekvésnek őszinte előmozdítója a fentebb említett W. Steed is, aki tekintélyes pozícióban teljesített jó szolgálatait mellett még két könyv megírására is tudott magának időt szakítani. Talán még buzgóbb működést fejtett ki Frands Lützow gróf, aki háború előtt 9, utána pedig 2 kötettel járult hozzá az angol közönség informálásához. A cseh szépirodalom népszerűsítése terén Paul Selver buzgólkodik, aki 3 kötetnyi anthológiát ad ki, egy sereg regényt fordít és egy cseh nyelvkönyvet is ír. A folyóiratok közül különzámaikkal a következők állanak Csehország mellé: The Chicago Tribune, World Agriculture, Westwaco, de legkivált az idegenforgalom szempontjából rendkívül fontos „The Cunarder“, mely 1922—1925-ig 3 (!) csehszlovák különszámot adott.

Érdekes képet mutat a németnyelvű művek számbavétele. A tekintélyes csehországi németiség már a háború előtt is erős összekötő kapocs volt a két nemzet kultúrája közt, ez a kulturális kötelék azonban jóformán kizárólag a szépirodalomra korlátozódott, amint azt a békebeli termelés következő adatai bizonyítják: Prága 59 szépirodalmi és csak 5 más jellegű munkát, Németország 45 szépirodalmi és csákö egyéb tárgyú könyvet, Bécs 12 irodalmi fordítást és szintén 6 egyéb művet mutat fel. A háború alatt még ez a laza kapcsolat is megereszkeedik: Prága hallani sem akar a németekről s mindössze 3 közömbös kötetet produkál. Németország érdeklődése is csökkenő tendenciát mutat a maga 8 irodalmi fordításával.

Ezzel szemben a háború után óriási változás mutatkozik; a szépirodalom háttérbe szorul s helyét diadalmasan foglalja el az egyéb természetű könyvek özöne. Prága a 23 irodalmi fordítás mellett 79 egyéb művet dob a piacra (a 8 Baedeker-szerű útikönyvet és 6 térkép nem is véve figyelembe) s ugyanakkor Németország 20 irodalmi jellegű könyv mellett 40 más természetű munkával vonul fel, 14

útikönyvet leszámítva. A csehországi német kisebbség problémája, továbbá Csehország helyzetének a regenerálódó Németország szempontjából való tárgyalása hoznak itt a sablonos propagandaanyagba új színeket. A fordítások közül érdekesebbek Krajnainak az orosz krízisről szóló műve, Cheläckinek, a huszita apostolnak 1, Comeniusnak 3, Masaryknak 8 munkája. Masarykkal egyébként három könyv foglalkozik; az egyiknek címe jellemző az új állam mentalitására: „Masaryk, Proletarier, ^Professor, President“. A hatalmas szépírói táborból K. Capek, Sv. Cech, I. Herrmann, J. Sv. Machar, J. Neruda, Fr. Srámek szerepelnek legtöbbit: átlag 5—5 kötettel. Sokkal erősebben vannak képviselve J. Vrchlicky (15 mű) és J. Zeyer (23 mű). A fordítók, illetve átdolgozók közt Max Brod és Franz Werfel a legismertebb nevek. A teljesség kedvéért megemlítem, hogy a háború után Bécsben 13, Genfben 1, Zürichben 1 és Bemben 2 németnyelvű könyv jelent meg és hogy a Volkswirtschaftliche Revue, a bécsi Aufbruch c. zenei folyóirat és a Neue Illustrierte Zeitung cseh különszámot adtak.

Füzetünk most az olasz könyvekre tér át és röviden végez velük, mert békében mindössze 2, háború alatt 4, háború után Olaszországban 19, Prágában 5 mű jelent meg. Érdekesebbek ezek közül a csehszlovák légiók olaszországi szerepléséről szóló dolgok (egy közülük hősköltemény!), a következő furcsa cím: „La idea italo-czecha“ és nem utolsó sorban az, hogy Mussolini neve alatt is nyilvántartanak 1913-ban írt cseh vonatkozású könyvet „Giovanni Huss, il veridico“ címen. A különszámot adó folyóiratok száma 3.

A következő csoportok láthatólag nem tervszerű propaganda-cél szüleményei; az esetlegesség nemcsak a művek korlátolt számában, hanem a tárgyak rendszertelenségében is megnyilvánul. Ez áll az összes még hátralevő nyelvekre, a szlávok kivételével. Egyrészt a teljesség kedvéért, másrészt annak illusztrálására, hogy a háború óta mindenütt emelkedik a cseh jellegű termelés, ezeknek adatait is hadd iktassuk ide. Az oláh nyelven megjelent művek száma háború előtt 4, háború alatt 1, háború óta 20 (ebből kettőt Prágában adtak ki). A spanyoloknál 13 munka évszámát nem lehet megállapítani; a megadott évszámú 5 kötet mind újabb; ezek közül prágai 3, mexikói 1, madridi 1. Ez utóbbi egyébként — jellemző! — a csehszlovák csapatok háborús szerepéről szól. Portugál nyelven háború alatt egy Comenius-fordítás jelent meg Sao Paolóban, háború óta pedig Rio de Janeiróban 9, Lisboaban 1, a mi szempontunkból számbajövő könyv.

A magyar nyelvű irodalmat röviden kimeríthetjük. Négy útikönyvön kívül ez az egész: Erdély Jenő: A magyarság az utódállamokban és Magyarországon. 1928. 96 l., Kadlec Károly: A magyarok és a Csehszlovák köztársaság. 1919. 18 l., Mokrousow, E. Jenő: A szlovák nyelv és magyar kultúra, Wien, é. n. 30 l., azonkívül 3 Masaryk-fordítás: Az új Európa, A humanitás eszményképei és A szlávok a háború után. Szegény felvidéki irodalom nagyon destruktív lehet, hogy csak ennyi „megbízható“ találtatt benne.

Hollandul a háború előtt 4 regényfordítás, háború után 9 könyv, dánul békében 6 regényfordítás, háború után 4 könyv jelent meg. Ez utóbbiak közt szerepel Masaryk és Benes egy-egy művének fordítása.

Egyébként egy dán folyóirat is akadt, amelyik különszámot adott: a kopenhágai *Illustreret Tidende*. A svéd könyveknél a békebeli 9-cel szemben háború után is 9 kötet áll szemben. Egy csomó kisebb nemzet a háború után kezd csak megismerkedni az új állammal. Így vannak a lettek, akik két könyvből és egy különszamból, a litvánok, akik egy számból, a finnek, akik ugyancsak 2 könyvből és egy különszamból, a wales-iek, akik 1 műből, az újjörögök, akik szintén 1 könyvből, a japánok, akik 3 könyvből alkothatnak maguknak fogalmat a cseh-szlovák nemzetről. De ha valaki az eddig felsorolt nyelvek közül egyiken sem ért, 3 kis latin anthológiából megismerheti a legjelesebb modern cseh költőket, a békében megjelent 7 és a háború utáni 8 eszperantó nyelvű kötetből a legkiválóbb cseh írókat, sőt még a tót-magyar viszonyról is tájékozódhat („Slovakoj kaj Magiaroj“, Praha, 1908 [!]).

Miután füzetünk így a szláv nyelveken kívül a világnak szinte összes élő, holt és mesterséges nyelvem átkalauzolt, a szláv nyelvekre tér át. Annak bejelentése után, hogy az orosz könyvekről külön jegyzéket fognak kiadni (ami valószínűleg testes füzet lesz, hiszen a pánszláv gondolatnak a bolsevik Oroszország helyett Csehország lett a zászlóvivője), a lengyel termés ismertetésével kezdi. Itt ugyanaz a jelenség figyelhető meg, mint a német könyveknél: a háború előtti irodalmi érdeklődést a háború után más irányú érdeklődés váltja fel, amint az a szépirodalmi és egyéb jellegű munkák békebeli és háborús arányából kitűnik (12:14, illetve 26:10). Hogy e fellendülés nem a véletlen műve, hanem része van benne a tervszerű propagandának, az is valószínűvé teszi, hogy három folyóirat is adott cseh különszámot, amit a csehekkel szemben meglehetősen hideg lengyel közvélemény óhajával alig tudnánk megmagyarázni. A lengyel könyvekkel kb. azonos számú ukrán munka szerepel; békében összesen 4 (közte 3 szépirodalmi), háború után Ukrajnában 9 (közte 3 szépirodalmi), Prágában 14 (közte 1 szépirodalmi), Lipcsében 2, Lembergben 1 kötet jelent meg.

Jóval impozánsabb a szerb-horvát irodalom. Itt már béke idején is erős érdeklődés mutatkozik a csehek iránt és a délszláv-cseh testvériség tudata határozottan konstatalható. Nagy része van ebben Masaryknak, aki különösen a zágrábi felségárulási perrel kapcsolatos szereplése révén biztosított magának élénk szimpátiát a szerbek és horvátoknál. Ennek tulajdonítható, hogy békében 5, háború után 4 munkáját fordítják le, hogy már 1910-ben írunk róla egy könyvet, hogy 60. születésnapjára Prágában 1910-ben Benes, Drtina, Krejčí, Herben szerkesztésében megjelent emlékkönyv feltűnően délszláv színezetű. A másik oldalon Rádió István neve emelkedik ki, aki a háború előtt lelkes hívé lehetett a cseh-horvát barátságnak. Erre mutat az, hogy 1902-ben kiad egy cseh-horvát szótárt, s egy füzetet „Cseh írók betiltott közleményei“ címen, 1906-ban lefordítja Jiráseknek „A cseh grancsárok harca a nép jogaiért“ c. munkáját s 1910-ben ír egy könyvet „A cseh nemzet a XX. század elején“ címmel. A kiemelt művek beszámításával a szerb-horvát könyvek statisztikája a következő: békében megjelent Szerbiában 22 kötet (ebből 12 szépirodalmi), Horvátországban 9 (4 szépirodalmi), Prágában 2; háború alatt Zágrábban 9 szépirodalmi mű; a háború óta

Szerbiában 19 (7 szépirodalmi), Horvátországban 23 (10 szépirodalmi), Prágában 15 kötet. A legutolsó csoportban a prágai „Jugoszláv Kommisszió” egymagában 12 könyvvel szerepel, melyek igen változatos témakört ölelnek fel: a cseh-jugoszláv kulturális kapcsolatok, a cseh iskolaügy, a Ruténföld, a cseh bányaiipar, a tescheni kérdés, a föld-reform stb. kerülnek itt megtárgyalásra. A jól bevált különszám-szisztémával e csoportban is találkozunk a Nova Europa és a Vreme jóvoltából.

Jóval kisebb a többi szláv nyelv produkciója, így elsősorban a szlovéné, mely a háború előtt 10 szépirodalmi és 4 egyéb, a háború után 15 szépirodalmi és 3 egyéb tárgyú munkát, a bolgáré, mely békében 13, háború alatt 1, háború óta 10 kötetet és a lausitzi szerbé, mely háború előtt 6, háború alatt 1, háború óta 8 kötetet jelent.

Nagy vonalakban ezt a képet nyújtja füzetünk a cseh propagandáról. Nyelvbeli változatosság és hatalmas kiterjedés: ez a két tulajdonság a fenti adatokból eléggé kitűnik. De én a mellett nyomtatékosan szeretnék arra is rámutatni, hogy e propagandatevékenység az anyag változatossága, a kiadványok terjedelme és minősége, minden irányú érdeklődési lehetőség kielégítése és a propagandaiznek tudományos színezettel való elleplezése szempontjából is mintaszerűnek tekinthető. Ez nem brosúra- vagy röpiratkampány, hanem komolyan megalapozott, szélesben kiépített, respektust ébresztő hadjárat: Csehországnak a mai kor igényeihez alkalmazott fegyverekkel folyó küzdelme az elismeretetésért a világközvélemény előtt. Ennek a propagandának komolyságát igen sok esetben már a kiadó cégek fémjelzik: az Alcan, Champion, Hachette, Goemaere, Pion, Grasset, Calman-Lévy, Larousse, Allen and Unwin, Williams and Norgate, Macmillan and Co., Clarendon Press, Kegan Paul and Co., G. Routledge, Houghton Mifflin Co., Methuen and Co., Longmans, Green & Co., Teubner, Manz, Weidmann, W. de Gruyter, Braumüller, Konegen, Diederichs, Cassirer, Duncker u. Humblot, Stiepel, Aschendorff, Kösel, Reclam, Insel-Verl., Rikola-Verl., Hiersemann, Krystall-Verl., Göschen, Engelhorn, Treves, Hoepli, Zanichelli, Gyldendalske Fori., Levin & Munksgaards Fori, cégek, amelyek sűrűn szemünkbe ütköznek füzetünk hasábjairól, garantálják, hogy a kiadványoknak széleskörű publicitása feltétlen biztosítva van. S hogy ez impozáns nagystíluság mellett a legkisebb apróságra is mennyire kiterjed az irányítók figyelme, arra csak egy jellemző példát: G. Peters-nek „Der neue Herr von Böhmen” c. munkáját könyvjegyzékünk így citálja: „Der Herr von Böhmen”.

Megvalljuk, őszinte irigykedéssal lapoztuk át e könyvjegyzéket. Ha a magyar igazságnak is ilyen könyvtábor állna a szolgálatára, mi csoda perspektívák tárulnának elénk! Kétségtelen, hogy ez hatalmas anyagi áldozatokat jelentene, de nagyszabású, rendszeres, nívós és mozgékony propaganda nélkül mi sem remélhetünk megértő, barátságos külföldi közvéleményt, mely revíziós küzdelmeinknek alkalmas háttérrel biztosítana. Ez a füzet is megerősített abbeli meggyőződésünkben, hogy eddigi—ismerjük be őszintén — eléggé műkedvelő jellegű vagy érzelmi alapokra épített propaganda-irodalmunkat előbb-utóbb elkerülhetetlenül reálissá, súlyossá, tudományos színezetűvé, tárgyban és tér-

ben nagykiterjedésűvé kell átépítenünk, ha komoly eredményt akarunk elérni. Az ellenünk három oldalról — mint láttuk — nagyszerű felkészültséggel folytatott papirosharcban nem szabad alulmaradnunk még akkor sem, ha ez súlyos anyagi megerőltetésünkbe kerülne is. Nekünk is meg kell tennünk minden lehetőt magunk és igazunk propagálására. A magyarságot minden viszonylatban ismertető műveket kell a világpiacon dobni, minden könyvet, mely egy külföldi nemzet speciális érdeklődésére tarthat számot, azonnal le kell fordítanunk az illető nép nyelvére, irodalmunk nagyjait modern fordításokban át kell ültetnünk a nyugati idiómákra, röviden: meg kell végre indítanunk a tervszerű, céltudatos és nagyarányú ellenpropagandát, mert ennek híján a kisántant-papíráradat, amint Trianonban elnyelte Nagy-Magyarországot, úgy most növekvő özönével el fogja temetni a fel-támadásnak még a reményét is.

MORAVEK ENDRE